

25/10

Deckare och samhällsskildring

"FÖR ALLA DEM, som med sociala intressen förenar kulturhistoriska och som därjämte har näsa på och sinne för god underhållningslektyr, är Eliel Löfgrens Östervålabok så gott som självskriven." Detta skrev Torsten Fogelqvist i en alltigenom entusiastisk recension då *Klockorna i Östervåla* kom ut för över 20 år sedan; i hela pressen fick boken ett liknande mottagande. Nu har, sedan boken under lång tid varit utsåld från förlaget, en ny upplaga (Bonniers, 19:50) kommit ut. Själv läste jag "Klockorna i Östervåla" med förtjusning och beundran kort efter det den kom ut; vid en om läsning är intrycket kanske än starkare än första gången. Det är en lysande bok, rolig som deckare, lärorik som framställning av svenskt rättsväsen för omkring 50 år sedan, fängslande, innehållsrik och skarpsinnig som samhällsskildring.

Utgångspunkten är mordet på postmästaren i det lilla samhället Östervåla i Uppland den 19 februari 1896. Detta mord ledde till en serie rättsprocedurer som torde vara ganska enastående i sina komplikationer. Först häktades och rannsakades en fattig lägenhetsinnehavare i trakten, Eriksson "Börstil". Vid tiden för rannsakingen, som varade nära tio månader, var Eliel Löfgren notarie i Västmanlands östra domsaga och kom i denna sin egenskap att ta befattning med målet; vid ett tillfälle tjänstgjorde han som domare. Eriksson frisläpptes av brist på bevis, men frikändes icke i vanlig ordning trots att, såsom Löfgren i detalj visar, knappast några indicier av betydelse fanns för hans skuld. Att år senare blev en annan man från orten, folkskolläraren Blomberg, anklagad för mordet; även i detta fall saknades hållbart bevismaterial, vilket Löfgren, som då tjänstgjorde som den anklagades försvarsadvokat, kunde klarlägga. Blomberg frikändes, men på många håll ansågs han fortfarande misstänkt. Slutligen, efter över trettio år, avgav en luffare, Karlgren-Bäck, bekännelse om mordet; det är emellertid osäkert om han verkligen begått det.

Eliel Löfgren.

Redogörelsen för omständigheterna kring mordet, de skilda hypoteserna, skäl och motskäl, de två processerna är i och för sig utomordentligt spännande. Med denna redogörelse förknippas emellertid också alldeles osökt en analys av det svenska rättsförandet vid denna tid. Bristerna, som för oss synes uppenbara och oursäktliga, har i huvudsak rättats till sedan dess, bl. a. på grund av det arbete som Eliel Löfgren, sedermera framstående politiker och justitieminister, nedlagt på reformeringen av den svenska rättsvärdens. Då Eriksson "Börstil" rannsakades hade den anklagade inte rätt att få processuellt biträde, sinnessjukundersökningar var ytterst sällsynta, att framställa snärjande och försätliga frågor ansågs snarast vara ett bevis på domarens yrkesskicklighet — för att nämna några exempel på rättsordningens brister. I vittnesberättelsen om "Börstils" uppträdande då han anklagades och häktades betonades ständigt som en mycket graverande omständighet att han verkade orolig och upphetsad och ivrigt bestred att han begått något brott. Typisk är följande passus ur

den redogörelse som avgavs av länet landssekreterare: "Med ett ord hela svarandens uppförande hade varit sådant som om han varit mycket orolig för, att det skulle kunna ledas i bevis, det han begått ifrågavarande mord." Domaren utgick under processen från att den anklagade var skyldig; osäkerhet, tvetalan i fråga om detaljer, obehagliga osanningar, irritation inför de systematiskt snärjande frågorna — allt detta betraktades som indicier på skuld. Löfgrens analys av dessa förhållanden är sakligt obarmhärtig, men det finns inte en antydning till kverulans, förhävelse eller personlig illvilja i boken; det är med varsamhet, tolerans och förståelse som svagheter i lagar och praxis blottläggs.

Det bästa och mest tjugande i boken är kanske dock den breda ramen av personporträtt och kulturhistorisk skildring. Domarna, nämndemännen, åklagarna, skilda i processen inblandade personer — samspelet och konflikterna de handlande emellan — presenteras med skarpa, medkänsla och ironi. Vi får glimtar av livet i den lilla staden Sala och byn Östervåla, en bild av advokatyret och dess villkor, iakttagelser rörande sociala grupper förhållanden och inbördes umgänge. Jag tror inte att man i någon annan bok finner en med sådan klokhet, humor och finess formad framställning av ett stycke svenskt samhällsliv kring sekelskiftet.

HERBERT TINGSTEN

Okt. 6 l. 2 k
3 ul. 1 a
S: a 12.